

Ezt az írást nem öncélú tudományoskodásként közöljük, hanem a Szentírás vasárnapja (szeptember 27.) alkalmából azoknak az érdeklődésért szeretnénk fölkelteni, akik – ne adj’ Isten, de esetleg mégis – úgy gondolják, hogy a Szentírás értelmezése végső soron önkényes dolog: ki-ki úgy magyarázza, ahogyan neki tetszik.

Szinoptikus vagy jánosi logion?

Mt 11,27 // Lk 10,22

Jánosi-hellenisztikus kinyilatkoztatási ige?

Ez az evangéliumi hely megsejteti velünk, mi előzte meg Jézus fellépését:

*Mindent az én atyám adott át nekem,
és senki nem ismeri (meg) a fiút, ha nem az atya,
és az atyát sem ismeri (meg) senki, ha nem a fiú,
és akinek a fiú [adott esetben] fel akarja tárni.*

1876-ban megjelent könyvében (Die Geschichte Jesu) K. von Hase jénai egyháztörténész azt a híres kijelentést tette az alcímben jelzett szinoptikus logionra („jézusi mondásra”) vonatkozóan, hogy „azt a benyomást kelti, mintha egy meteorit lenne, amely a jánosi égből hullott”. Jánosinak tűnt számára mindenekelőtt a) a „kölcsonös megismerés”, amelyet a hellenista misztika szakkifejezésének érzett, és b) Jézus önmegnevezése az abszolút értelemben használt, „a fiú” (*ho hüiosz*) kifejezéssel, amely a jánosi krisztológia jellemzője (Jn-ev: 15 előfordulás, Jn-levelek: 8), miközben a jánosi művek előtt csak nagyon ritkán található meg (1Kor 15,28 – Mk 13,32 párh; Mt 24,36; 28,19 – Zsid 1,8).

A szakemberek azután folytonosan ismételték ezeket az ellenvetéseket. Hosszú ideig elintézett ügynek számított, hogy Mt 11,27//Lk 10,22 nyilvánvalóan a hellenista gyülekezet késői alkotása. Az utóbbi négy évtizedben azonban ellenkező irányt vett ez a kritika.

Mind a logion szókincsének, mind stílusának kifejezetten sémi jellege valóban megtiltja, hogy „sajátosan hellenista kinyilatkoztatási igének” (Bultmann) tekintsük. Ami a *szókincsét* illeti: a görög nyelvre nem jellemző „senki nem/hacsak nem”, ill. „senki sem/hacsak nem” (*udeisz/ei mé – ude/ei mé*) a *let/ella* kifejezés tolmácsolása, amely az arám nyelvben a „csak” körülírására szolgál; „kinyilatkoztatni” jelentésben az *apokaliptein* szintén nem görögös; csupán a *paredothé hüpo* („átadottat ...-tól/-től”) szerkezetben jelentkeznek görögösség. – Ami pedig a *stílust* illeti, egy négysorossal van dolgunk, amelynek a felépítése pontosan megfelel Mt 11,25-26 párh-nak: Az 1. sor *megadja* a témát; a 2. és 3. sor párhuzamos mondatokkal *megmagyarázza* a témát (miközben mind a két négysorosban a formális mellérendelés ellenére a második sor alá van rendelve a harmadiknak); a 4. sor tartalmazza a hangsúlyos *lezárást*. Mt 11,27-et illetően ehhez járul az elején a kötőszókihagyás („*aszündeton*”), a 2. sor igéjének a görög érzék számára csúnya (és ezért Lukács által kiküszöbölt) megismétlése a 3. sorban, valamint a sémi nyelvekből hiányzó kölcsönös névmás pótlása a 2. és 3. sor szintetikus parallelizmusával (bővítő gondolatritmusával).

A nyelvi-stiliztikai látletet egyértelműen a sémi nyelvterületre utalja ezt a logiont. Nyelvi szempontok alapján a bevezetőben említett érvek így nem bizonyul-

nak átütőnek a mondás hellenista-jánosi eredetét illetően (a „misztikus” megismerés, ill. „a fiú” kifejezés címként/rangként való használata).

Ami először is a „*misztikus*” (*kölcsonös*) *megismerést* illeti: Noha a hellenista misztikában található rokon példák a kétszeres, aktív értelmű (*epi*)*ginószkein* = (meg)ismerni szembeállítására, de szabatos párhuzamot eddig nem sikerült bizonyítani. Ellenben zsidó területen van ilyen:

autosz u ginószkei me ő nem ismer engem,
kai egó u ginószkó auton és én nem ismerem őt
(Tób 5,2)

Ez a mondat egy teljesen profán összefüggésben áll: Tóbiásnak vissza kellene követelnie egy az apja által letétbe helyezett pénzüsszeget, de kivitelezhetetlennek nyilvánítja a megbízást, minthogy a pénz őrzésével megbízott személy és ő maga nem ismerik egymást. Ennek megfelelően az idézett mondatot így kell fordítani: „nem ismerjük egymást”. Ez a mi nyelvérzékünk számára rendkívül körülményes beszédmód a kölcsönösség kifejezésére – „Ő nem ismer engem, és én nem ismerem őt” – nyelvjárási jellegű, azon egyszerű okból eredően, hogy a sémi nyelvek nem rendelkeznek kölcsönös névmással („egymás”, „kölcsonösen”). Ha tehát egy sémi ember valamilyen kölcsönös viselkedést akar leírni, akkor vagy körülíráshoz kell folyamodnia (pl. Mt 18,35: *hekasztosz tó adelphó* = mindenki a testvér[é]nek”; ugyanígy már 1Móz 26,31; 2Móz 25,20; 37,9), vagy – mint a mi esetünkben – ismétléshez. Ahogyan G. Dalman felismerte, a párhuzamos sorok egyhangúsága a Mt 11,27-ben (*és senki nem ismeri [meg] a fiút, ha nem az atya, /és az atyát sem ismeri [meg] senki, ha nem a fiú*) sem más, mint egy kölcsönös viszony keleties-körülményes kifejezése: csak az apa és a fiú ismeri egymást valóban.

E felismerés révén a második érv is – „*a fiú*” *kifejezés* (*ho hüiosz*) címként/rangként való használata – kétségsé válik az illetően, hogy ez a logion állítólag jánosi-hellenista területről származik. Itt ismét a sémi nyelvek egyik sajátosságára kell rámutatnunk: szóképekben, hasonlatokban és példázatokban a sémi ember szívesen használja általános (vagy valamilyen fajtát jelölő) jelentésben a határozott névelőt, ahogyan pl. Mk 4,3-8-ban láthatjuk (3. v.: *ho szpeirón* = „a magvető”; névleges jelentése: „egy magvető”). Ha a határozott névelőnek eredetileg a Mt 11,27-ben is általános jelentése volt, akkor a 2. és 3. sort így kellene fordítani: „*csak egy apa ismeri a fiát, / és csak egy fiú ismeri az apját*”, azaz teljesen általános tapasztalatot kifejező mondat állna előttünk: csak az apa és fia ismeri egymást valóban. Teljességgel rokon, általános tapasztalatot kifejező mondat található Jn 5,19-20a-ban – ha C. H. Doddnak igaza van –, hogy ez a hely „rejtett parabola”, tudniillik a hétköznapi életből vett szókép a fiúról mint

tanulóról/tanítványról („a fiú önmagától semmit sem tehet, csak ha látja, hogy mit tesz az apa...”). Az ilyen esetekben csak másodlagosan értelmezték aztán címként/rangként az abszolút értelemben használt *ho hüiosz*-t („a fiú”-t).

Tényleg teljességgel egyedi eset lenne, ha Mt 11,27//Lk 10,22 alakjában egy jánosi logion lopózott volna be a szinoptikus anyagba. Jánosi jellegű logion fennállása ellen szól az is, hogy az *epiginószkein* (megismerni) és az *apokaliptein* (feltárni) nem jánosi szó (az előbbi egyáltalán nem fordul elő, az utóbbi csak idézetként Jn 12,38-ban), és hogy a *paradidonai* (átadni) igének Jánosnál sosem alanya Isten. Fordítva viszont nagyon is könnyen elképzelhető, hogy amikor később egyszer címként/rangként fogták fel az abszolút értelemben használt *ho hüiosz*-t („a fiú”-t), akkor Mt 11,27//Lk 10,22 fontos ösztönzést adhatott a jánosi krisztológiának, amelyre jellemzők a „megismeréssel” kapcsolatos kijelentések. Tehát lehetséges, hogy azon jézusi mondások egyike áll előttünk, amelyekből kinőtt a jánosi teológia. Mert hiszen ennek létrejötte tökéletes rejtély lenne, ha nem lettek volna hozzá kiindulópontok a szinoptikus hagyományban.

Ha tehát ily módon semmi sem szól Mt 11,27//Lk 10,22 valódisága ellen, akkor ennek javára döntő módon esik latba az a belső összefüggés, amelyben a Jézus „Abba”-megszólítását tartalmazó logion áll.

A logion értelme

Mt 11,27 // Lk 10,22, ahogyan láttuk, egy négysoros alakzat (a lukácsi változat – azzal, hogy a harmadik sorban elhagyja az igét – enyhén görögösít, anélkül hogy megszüntetné a négysoros szerkezetet).

Az **első sor** megnevezi a témát: „Mindent az én atyám adott át nekem.” A *paradidonai* (héber-arám *mászár/meszár*) a tanítás, felismerés és szent tudás átadásának szakkifejezése (vö. pl. 1Kor 11,23a; 15,3). Tehát a *panta* („mindent”) – akárcsak a *tauta* („ezeket”) a 25. versben – a kinyilatkoztatás titkát fejezi ki, és az első sor azt jelenti: „Atyám átadta nekem a teljes kinyilatkoztatást.”

A **2. és a 3. sor** bővítő gondolatrítmussal magyarázza meg a témamondatot. Ha tekintetbe vesszük, hogy formálisan mellérendeléssel, ténylegesen azonban logikai alárendeléssel van dolgunk, és hogy a határozott névelő általános jelentésű, akkor e két sort így kell fordítanunk: „És ahogyan csak egy apa ismeri (valóban) a fiát, úgy csak egy fiú ismeri (valóban) az apját” (az „ahogyan-úgy” fordítást illetően vö. Jn 10,15: *kathósz ginószkei me ho patér, kagó ginószkó ton patera* – „ahogyan az Atya ismer engem, én is úgy ismerem az Atyát”).

A **negyedik soron** van a hangsúly: „és akinek a fiú [adott esetben] fel akarja tární”. Mivel csak egy fiú ismeri valóban az apját, egyedül ő van abban a helyzetben, hogy másokkal közölje ezt az ismeretet.

Vagyis Jézus az apa–fiú-hasonlat (2-3. sor) segítségével magyarázza meg a kinyilatkoztatás átadását (1. sor). Ahogyan ez másutt is megtörténik: „Én [Isten] minden titkot úgy nyilatkoztattam ki neki [Metatronnak, a legfőbb trónálló angyalnak], mint egy apa...” (Héber Hénokh 48c, 7). „Ő [Metatron] így szólt hozzám: ’Jöjj, megmutatom neked Isten függönyét, amely a Szent előtt (áldott legyen ő!) van kifeszítve, s amelybe a világ minden nemzedékének összes tettei bele vannak szöveve...’ És ő megmutatta nekem kezének ujjaival – ahogyan egy apa, aki a Tóra betűire tanítja a fiát” (Héber Hénokh 45,

1-2). Azt, hogy a kinyilatkoztatás átadására vonatkozó apa–fiú-hasonlat régebbi, mint a 4-5. században szerkesztett héber Hénokh-könyv, mutatja a fiúról mint tanulóról/tanítványról szóló szókép Jn 5,19-20a-ban, amelynek feltehetően eredeti értelme ez: „Amen, ámen, mondom nektek: a (= egy) fiú sem képes semmit sem tenni önmagától, (hanem) csak azt, amit az apától lát. Mert amit amaz tesz, azt a fiú utánacsinálja. Mert az apa szereti a fiút, és mindenbe beavatja, amit [ő maga] tesz.”

Szokásos volt, hogy a fiú az apja mesteriségét tanulja meg. Sok mesterségnek voltak olyan előállítási titkai, amelyeket gondosan őriztek, és amelyekbe a fiút az apa avatta be. Így avatta be az Atya Jézust a kinyilatkoztatásba, mondja a tanulóról szóló szókép (ld. még Lévi testamentuma 17,2: az első jubileum fölkelet papja „úgy fog beszélni Istennel, mint az apjával”). Teljesen ennek megfelelően magyarázza meg Jézus a Mt 11,27 // Lk 10,22-ben az 1. sor témamondatát („mindent az én atyám adott át nekem”) a 2-3. sor segítségével: „kizárólag az apa és a fiú ismeri egymást valóban”. Jézus így a hétköznapokból vett képpel burkoltan ezt mondja ki: „Ahogyan egy apa beszél a fiával, ahogyan megtanítja őt a Tóra betűire, ahogyan beavatja őt mesteriségének féltve őrzött titkába, és úgy nyitja meg neki a szívét, mint senki másnak – úgy részesített engem Isten ön-maga ismeretében.”

A negyedik és utolsó sor – „és akinek a fiú [adott esetben] fel akarja tární” – még megmarad a hétköznapi tapasztalat keretében (mivel csak egy fiú érti valóban apjának szándékait és tetteit, csak ő képes érthetővé tenni azokat mások számára), és ráhagyja a hallgatóra, hogy levonja a következtetést Jézus küldetési igényére vonatkozóan.

Mt 11,27-ben az egyik központi jelentőségű kijelentés áll előttünk Jézus küldetéséről. Atyja megajándékozta őt önmaga kinyilatkoztatásával, oly teljesen, ahogyan csak egy apa nyílik meg a fia előtt. Ezért csak ő, Jézus képes feltárni mások számára Isten valódi ismeretét.

Jézusnak a Mt 11,27-ben megnyilvánuló küldetéstudata, ti. hogy ő egyedülálló módon befogadója és közvetítője Isten ismeretének, nem példa nélküli. Az üzenet alapvető különbsége ellenére, palesztin területen hatásos párhuzama van Az Igazságosság Tanítójának küldetéstudatában, és még az evangéliumok sok más helyén is lecsapódott, mégpedig azokban a mondásokban, amelyek azáltal ismerhetők fel, hogy hiányoznak belőlük a régi hagyománnyal bíró krisztológiai felségcímek: Mk 4,11 (a tanítványok előtt feltárul az „Isten országának titka”); Mt 11,25 párh („ezeket” birtokolja és tanítja Jézus, Isten általa nyilatkoztatja ki); Mt 13,16-17 // Lk 10,23-24 (ami a prófétáktól és az igazaktól [Lukács: királyoktól] megtagadtatott, azt a tanítványok láthatják és hallhatják); Mt 5,17 (Jézus hozza a lezáró kinyilatkoztatást); Lk 15,17.8-10.11-32 (Jézus cselekvésében Istennek a bűnösökhöz viszonyulása tükröződik) stb.

Azt, hogy mikor és hol kapta meg Jézus ezt a kinyilatkoztatást, amelyben Isten úgy tárulkozott föl számára, ahogyan egy apa a fiának, nem tudjuk meg. Mindazonáltal utalást tartalmaz erre az „átadni” (*paradidonai*) ige *aorisztosz* alakja (*paredothé*), amely egyszeri folyamatra utal. Ez az igealak azért feltűnő, mivel az ember inkább jelen időt (*praesens*) várná. Kézenfekvő az *aorisztoszt* Jézus keresztségére vonatkoztatni.

Joachim Jeremias

Forrás: Neutestamentliche Theologie, I, Gütersloh 1971, 62-67.